

II. ΘΕΜΑΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ (Μάθημα Θεωρητικής Κατεύθυνσης)

I. ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ		
2	A. Η ελληνική οικονομία μετά την Επανάσταση	<ul style="list-style-type: none"> • Να γνωρίσουν οι μαθητές βασικά στοιχεία της ελληνικής κοινωνίας κατά τα πρώτα μεταπαναστατικά έτη. • Να συνειδητοποιήσουν την αλληλεξάρτηση μεταξύ των κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών και ιδεολογικών παραγόντων στην εξέλιξη μιας χώρας.
8	B. Η ελληνική οικονομία κατά τον 19ο αιώνα	<ul style="list-style-type: none"> • Να γνωρίσουν τις οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν στην Ελλάδα κατά τον 19^ο αιώνα. • Να κατανοήσουν τη σημασία των οικονομικών δεδομένων στην εξέλιξη της ελληνικής κοινωνίας. Να συσχετίσουν τις οικονομικές εξελίξεις με τις πολιτικές και ιδεολογικές αλλαγές στην Ελλάδα, κυρίως κατά τις περιόδους κρίσεων.
4	Γ. Οι οικονομικές εξελίξεις κατά τον 20ό αιώνα	<ul style="list-style-type: none"> • Να γνωρίσουν βασικά στοιχεία και όρους σχετικά με την αγροτική οικονομία και τη βιομηχανική παραγωγή στην Ελλάδα κατά τον 20ό αιώνα. • Να κατανοήσουν τις επιδράσεις των πολεμικών συγκρούσεων στη διαμόρφωση των νέων οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών. • Να εκτιμήσουν τη σημασία του προσφυγικού προβλήματος στην οικονομική και κοινωνική εξέλιξη της Ελλάδας κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα.

II. Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (1821 - 1936)		
2	Β. Χειραφέτηση και αναμόρφωση (1844 - 1880)	<ul style="list-style-type: none"> • Να γνωρίσουν τα νέα κόμματα που δημιουργήθηκαν και τις αλλαγές που επήλθαν στη δομή και το σύστημα λειτουργίας τους. • Να εκτιμήσουν τη σημασία των συνταγματικών μεταβολών μετά το 1844 στην πολιτική ζωή της Ελλάδας. • Να εντοπίσουν τις μεταβολές που επήλθαν στα κόμματα, ως συνέπεια των νέων πολιτικών συνθηκών και συνταγματικών ρυθμίσεων.
3	Γ. Δικομματισμός και Εκσυγχρονισμός (1880-1909)	<ul style="list-style-type: none"> • Να γνωρίσουν την πορεία προς τη διαμόρφωση του δικομματικού συστήματος. • Να εντοπίσουν τους παράγοντες της πολιτικής κρίσης και να κατανοήσουν το ρόλο τους στην αντιμετώπιση των προβλημάτων του κράτους κατά την περίοδο 1880-1909.
3	Δ. Ανανέωση- Διχασμός (1909-1922)	<ul style="list-style-type: none"> • Να γνωρίσουν τις αλλαγές που επήλθαν στο πολιτικό σκηνικό κατά την περίοδο 1909-1922 • Να συσχετίσουν τις αλλαγές αυτές με τα πολιτικά και κοινωνικά αιτήματα της εποχής. • Να εκτιμήσουν τη σημασία του διχασμού και τις συνέπειές του στην πολιτική ζωή της χώρας.

III. ΤΟ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (1821-1930) ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 19^ο ΑΙΩΝΑ		
2	Γ. Η αποκατάσταση των προσφύγων κατά την περίοδο της μοναρχίας του Όθωνα (1833-1862)	<ul style="list-style-type: none"> • Να γνωρίσουν την κατάσταση των προσφύγων κατά την Οθωνική περίοδο και τις αποφάσεις για την αποκατάστασή τους • Να κατανοήσουν τις διαστάσεις του προσφυγικού ζητήματος και τις συνέπειές του στην οικονομική, πολιτική και κοινωνική ζωή. • Να εκτιμήσουν τις διαστάσεις που πήρε το πρόβλημα για την Ελλάδα με την Εθνοσυνέλευση του 1844 και τη διαμάχη αυτοχθόνων-ετεροχθόνων
2. ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20^ό ΑΙΩΝΑ		
2	Α. Προσφυγικά ρεύματα κατά την περίοδο 1914-1922	<ul style="list-style-type: none"> • Να γνωρίσουν τις συνθήκες και τις διαδικασίες με τις οποίες αναπτύχθηκαν τα νέα προσφυγικά ρεύματα κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα • Να διερευνήσουν τους λόγους της ανάπτυξης των νέων προσφυγικών ρευμάτων και να τα συσχετίσουν με τις ευρύτερες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες
2	Β. Η Μικρασιατική Καταστροφή	<ul style="list-style-type: none"> • Να γνωρίσουν τα γεγονότα που οδήγησαν στην πρόκληση του ρεύματος των προσφύγων και το περιεχόμενο της σύμβασης της Λωζάννης για την ανταλλαγή των πληθυσμών. • Να συνειδητοποιήσουν τη θέση των προσφύγων κατά τη διάρκεια των μετακινήσεών τους και τις δυσχέρειες που α-

		<p>ντιμετώπισαν κατά το πρώτο διάστημα της εγκατάστασής τους.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Να εκτιμήσουν την έκταση του προσφυγικού προβλήματος και τις προσπάθειες αντιμετώπισής του.
2	Γ. Η αποκατάσταση των προσφύγων	<ul style="list-style-type: none"> • Να κατανοήσουν το πλαίσιο εντός του οποίου έγιναν οι προσπάθειες αποκατάστασης των προσφύγων. • Να εκτιμήσουν τις ενέργειες και επιλογές του ελληνικού κράτους στην προσπάθεια ένταξης των προσφύγων, σε συνάρτηση με το χαρακτήρα της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας.
1	Δ. Η αποζημίωση των ανταλλαξιμών και η ελληνοτουρκική προσέγγιση	<ul style="list-style-type: none"> • Να γνωρίσουν τις παραμέτρους του προβλήματος των ανταλλαξιμών • Να κατανοήσουν τους λόγους που οδήγησαν στην υπογραφή του συμφώνου φιλίας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, καθώς και τις συνέπειές του.
2	Ε. Η ένταξη των προσφύγων στην Ελλάδα	<ul style="list-style-type: none"> • Να γνωρίσουν τις συνθήκες ένταξης των προσφύγων, τις δυσχέρειες και τον τρόπο αντιμετώπισής τους από την ΕΑΠ. • Να εκτιμήσουν την προσφορά των προσφύγων στην ελληνική κοινωνία και τις επιπτώσεις από την παρουσία και δράση τους στην Ελλάδα.

IV. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

1. Σχεδιασμός της διδασκαλίας

Η διδακτική διαδικασία προσδιορίζεται σε μεγάλο βαθμό από την επιλογή και διατύπωση των διδακτικών στόχων της διδακτικής ενότητας, εφόσον έχει επιλεγεί από τον διδάσκοντα ένα στοχοθετικό μοντέλο διδασκαλίας. Στην περίπτωση που επιλέγεται ένα διαδικαστικό μοντέλο διδασκαλίας, προσδιορίζονται αντίστοιχα οι σκοποί, οι αρχές και τα κριτήρια της διδακτικής διαδικασίας. Κατά την επιλογή και διατύπωση των στόχων πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι γενικοί σκοποί διδασκαλίας της ιστορίας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και οι ειδικοί στόχοι κατά θεματικές ενότητες, όπως διατυπώνονται στο Πρόγραμμα Σπουδών. Η επιλογή των διδακτικών στόχων είναι ανάγκη να στοχεύει στην επίτευξη των γενικών και ειδικών σκοπών της διδασκαλίας της Ιστορίας. Σε αυτό θα βοηθήσει και η γενική εποπτεία της διδακτέας ύλης που είναι απαραίτητο να έχει ο διδάσκων από την αρχή της σχολικής χρονιάς, και ο ανάλογος προγραμματισμός της.

Κατά το στάδιο σχεδιασμού της διδασκαλίας ο διδάσκων αποφασίζει για τις μεθόδους και τα μέσα που θα χρησιμοποιήσει, ανάλογα με τους στόχους που έχει θέσει. Είναι αυτονόητο ότι η γενική εποπτεία της διδακτέας ύλης από τον διδάσκοντα με την έναρξη της σχολικής χρονιάς θα βοηθήσει και σε αυτή την περίπτωση στην επιλογή των μέσων και μεθόδων διδασκαλίας, ανάλογα με τη φύση κάθε διδακτικής ενότητας και με τρόπο ώστε να αξιοποιούνται οι δυνατότητες σύγκρισης και σύνθεσης του ιστορικού υλικού που προσφέρουν ορισμένες από αυτές, να επισημαίνεται το ουσιώδες και να προσανατολίζονται οι μαθητές στο να διακρίνουν τις πολλαπλές όψεις της πραγματικότητας και την αλληλοσύνδεσή τους σε χρονική αλληλουχία ή ακόμα τις ασυνέχειες και τα χάσματα.

2. Διεξαγωγή της διδασκαλίας

Οι μέθοδοι διεξαγωγής της διδασκαλίας που μπορεί να εφαρμόσει ο διδάσκων είναι ποικίλες, με κοινό χαρακτηριστικό ότι στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος βρίσκονται οι μαθητές. Οι μαθητοκεντρικές μέθοδοι διδασκαλίας ανταποκρίνονται στο βασικό σκοπό διδασκαλίας του μαθήματος της Ιστορίας, καθώς επιτρέπουν την ενεργητική συμμετοχή του μαθητή στις διδακτικές διαδικασίες. Η υιοθέτηση της μιας ή της άλλης μεθόδου ή / και ο συνδυασμός τους μπορεί να σχετίζεται με τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών και με τις ιδιαιτερότητες της συγκεκριμένης διδακτικής ενότητας. Σε κάθε περίπτωση, ιδιαίτερη σημασία έχει η εναλλαγή των μεθόδων καθώς και η ευελιξία του διδάσκοντος, όταν οι περιστάσεις το απαιτούν ή το επιτρέπουν (π.χ. δυσκολία κατανόησης εκ μέρους των μαθητών, ερωτήσεις, προβληματισμός ή και βιωματική προσέγγιση σημείων της διδακτικής ενότητας).

Κατά το διάλογο θα πρέπει ο διδάσκων να εκμεταλλεύεται κάθε δυνατότητα που προσφέρεται, ώστε να ενεργοποιήσει το σύνολο της τάξης (αξιοποίηση των γνώσεων ή και των εμπειριών που ήδη έχουν αποκτήσει οι μαθητές, σύνδεση, όπου και όσο επιτρέπει η επιστημονική εγκυρότητα, της επικαιρότητας με τα εξιστορούμενα γεγονότα, σύγκριση γεγονότων και φαινομένων ήδη γνωστών με τα διδασκόμενα, συνδυασμός στοιχείων και παροχή ερεθισμάτων από άλλα μαθήματα, όπως Νέα Ελληνικά, Πολιτική Αγωγή, Θρησκευτικά, Γεωγραφία κτλ. σύνδεση με την Τοπική Ιστορία). Με την όλη διαδικασία οι μαθητές πρέπει να οδηγούνται στην κατανόηση της σύνδεσης των ιστορικών στοιχείων συγχρονικά και διαχρονικά, ώστε το μάθημα να μην εξελίσσεται σε στείρο εγκυκλοπαιδισμό, με απλή παράθεση γεγονότων χωρίς επισήμανση των σχέσεών τους.

Η *αφήγηση* από τον διδάσκοντα μπορεί, κατά περίπτωση, να παράσχει με συντομία και ακρίβεια τις απαραίτητες πληροφορίες για την ενεργοποίηση και τον προβληματισμό των μαθητών ή να κινήσει το ενδιαφέρον τους όταν έχει ζωντάνια και ποικιλία. Ο συνδυασμός της όμως με διάλογο, κατευθυνόμενο ή και ελεύθερο, καθιστά τους μαθητές συμμετόχους στη μαθησιακή διαδικασία (ανάλυση-σύγκριση-σύνθεση ιστορικών γεγονότων, κατανόηση της πολυπλοκότητάς τους) και υπηρετεί έτσι καλύτερα τους ειδικούς αλλά και γενικούς σκοπούς της διδασκαλίας της Ιστορίας.

Όσον αφορά τις μη παραδοσιακές μεθόδους διδασκαλίας (έρευνα των πηγών, ατομικές και ομαδικές εργασίες εντός και εκτός της σχολικής τάξης, αναπαράσταση ιστορικών γεγονότων), πρέπει να λαμβάνεται ιδιαίτερη μέριμνα για την τελική σύνθεση των ουσιαστών σημείων της διδακτικής ενότητας ώστε να αποφεύγεται ο κίνδυνος απομάκρυνσης από τους ειδικούς διδακτικούς στόχους που έχουν τεθεί. Η έρευνα των πηγών προσφέρεται, ανάλογα με το είδος τους, για την βαθύτερη κατανόηση εκ μέρους των μαθητών των ιστορικών ζητημάτων και της πολυπλοκότητάς τους, την υιοθέτηση κριτικής στάσης απέναντι σε πρόσωπα και πράγματα, την πιο ζωντανή προσέγγιση μιας ιστορικής εποχής. Φέρνει επίσης σε επαφή τους μαθητές με την ουσία της ιστορικής έρευνας (αντιπαραβολή και έλεγχος αξιοπιστίας των πηγών, κίνητρα και ερμηνείες ιστορικών κ.ά.), στην οποία μπορεί και πρέπει να αναφέρεται ο διδάσκων ανάλογα με το νοητικό επίπεδο των μαθητών. Ειδικότερα, η ενασχόληση με τις πηγές μπορεί να ακολουθεί την εξής πορεία κατά τάξη:

- Παρουσίαση σύντομων αποσπασμάτων από πρωτογενείς ή δευτερογενείς γραπτές πηγές, που αναφέρονται σε θέμα της διδασκόμενης ενότητας

- Διευκρίνιση βασικών ιστορικών όρων
- Σύνθεση των κυριότερων πληροφοριών τις οποίες περιέχουν τα κείμενα και ανάλυση της επιχειρηματολογίας των συντακτών τους.

- Αναζήτηση των ιδεολογικών ή άλλων κινήτρων και προθέσεων του

συντάκτη της «πηγής» και διερεύνηση του βαθμού στον οποίο ήταν σε θέση να γνωρίζει και να κατανοεί τα γεγονότα της εποχής στην οποία αναφέρεται.

Σχετικά με τη διδακτική αξιοποίηση των γραπτών πηγών επισημαίνεται ότι είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για την καλλιέργεια της ιστορικής σκέψης των μαθητών η σύγκριση ανάμεσα σε πηγές που προσεγγίζουν το ίδιο ζήτημα από διαφορετική οπτική και η αναζήτηση των λόγων αυτής της διαφοράς.

Οι ατομικές ή ομαδικές εργασίες μαθητών εντός και εκτός της τάξης μπορεί να περιορίζονται σε μία διδακτική ενότητα ή να αναφέρονται σε ευρύτερες θεματικές ενότητες και να ολοκληρώνονται σε μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα (projects). Στην πρώτη περίπτωση, εκτός από τις καθιερωμένες ερωτήσεις εμπέδωσης και ανάλυσης του διδάσκοντος, μπορεί να χρησιμοποιούνται για την εργασία των μαθητών ποικίλα σημεία αφετηρίας, όπως τα κείμενα των πηγών, εικόνες, χάρτες, διαγράμματα, επισκέψεις σε μουσεία που έχουν προηγηθεί κτλ. Οι εργασίες μπορεί να στοχεύουν επίσης στην ανάπτυξη και ψυχοκινητικών δεξιοτήτων (δημιουργία χαρτών, διαγραμμάτων, εικαστικών έργων, φωτογραφιών κτλ.). Στη δεύτερη περίπτωση, ενδείκνυται η εκ των προτέρων επιλογή των κατάλληλων θεμάτων από τον διδάσκοντα και η παρουσίασή τους στους μαθητές προς επιλογή, ανάλογα με τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντά τους.

Στην επιλογή των θεμάτων καλό είναι να λαμβάνονται υπόψη οι δυνατότητες που προσφέρει η τοπική ιστορία, η οποία κινεί συνήθως ευκολότερα το ενδιαφέρον των μαθητών αλλά και διευκολύνει την έρευνά τους -επομένως και την ενεργητικότερη συμμετοχή τους- με επισκέψεις σε αρχαιολογικούς-ιστορικούς χώρους και μουσεία της περιοχής, φωτογραφίες, συνεντεύξεις κτλ. Οι διδάσκοντες καλό είναι να αξιοποιούν και την ιστορία του τόπου καταγωγής των μαθητών (π.χ. Πόντος, Μ. Ασία, Β. Ήπειρος, κτλ.), γεγονός που μπορεί να συμβάλει στην πληρέστερη παρουσίαση της διδασκόμενης ιστορικής περιόδου. Η αξιοποίηση της προφορικής ιστορίας, με καταγραφή στοιχείων από τα βιώματα και τις μνήμες των Ελλήνων που κατάγονται από περιοχές όπως οι παραπάνω, συμβάλλει σημαντικά στην επίτευξη των σκοπών της Ιστορίας.

Στην ενεργητική συμμετοχή των μαθητών αποβλέπει και η *βιωματική προσέγγιση* των ιστορικών γεγονότων μέσω κατάλληλων ερωτήσεων, δραματοποιημένων διαλόγων ή και θεατρικών παραστάσεων. Η έμφαση στην ιστορική πιστότητα βάσει των κειμένων των πηγών και άλλων μέσων που θα έχουν γνωρίσει οι μαθητές εξυπηρετεί όχι μόνο την εμπέδωση αλλά και τη συνοχή της ιστορικής γνώσης μέσω της πολύπλευρης προσέγγισής της.

Τα *εποπτικά μέσα* στοχεύουν στην αισθητοποίηση των αφηρημένων ιστορικών εννοιών σε όλες τις φάσεις της διδασκαλίας: στην αρχή για την πρόκληση του ενδιαφέροντος των μαθητών, κατά τη διάρκειά της

για την κατανόηση ουσιαστών σημείων της, και στο τέλος για τη σύνθεση και την εμπέδωση του περιεχομένου της. Πέρα από τα διαγράμματα, τους χρονολογικούς πίνακες, τους χάρτες και τις εικόνες του βιβλίου, ο διδάσκων μπορεί να χρησιμοποιεί και άλλα μέσα δικής του επιλογής (π.χ. γελοιογραφίες, κόμικς, διαφάνειες, βιντεοταινίες, CD-ROM κτλ.), που συνήθως προσφέρουν ποικιλία και ιδιαίτερη ζωντάνια στο μάθημα. Σε κάθε περίπτωση, ο διδάσκων πρέπει να λαμβάνει υπόψη του τις δυνατότητες κάθε μέσου σε σχέση με τους στόχους που επιθυμεί να επιτύχει: Τα αποκόμματα των εφημερίδων δίνουν μια ζωντανή αλλά συχνά και μονόπλευρη εικόνα της εποχής, οι γελοιογραφίες εστιάζουν στο εντυπωσιακό και επίκαιρο για την κοινή γνώμη, τα κόμικς μπορεί να περιέχουν στερεότυπα, τα διαγράμματα φωτίζουν μια μόνο πτυχή του θέματος κτλ.. Ο διδάσκων δεν θα πρέπει να περιορίζεται στους υπότιτλους, αλλά να παρακινεί τους μαθητές σε μια πολύπλευρη αξιοποίηση του εκάστοτε μέσου, υποδεικνύοντας με κάθε ευκαιρία και τις κατευθύνσεις ή τους περιορισμούς που θέτει η ιστορική μεθοδολογία και που ισχύουν για όλες τις ιστορικές πηγές (π.χ. κατά την «ανάγνωση» μιας εικόνας ενδείκνυται να γίνονται αναφορές στην προέλευση και τα πρότυπά της, στη χρονική και τοπική της απόσταση από το θέμα που απεικονίζει, στην ιδεολογία που ενδεχομένως εκφράζει κ.λπ.). Η ανάγνωση της εικόνας μπορεί να ξεκινά από την παρατήρηση, την περιγραφή και την συσχέτισή της με τα γεγονότα, να προχωρεί σε παρατήρηση και σύγκριση εικόνων διαφορετικών εποχών και να καταλήγει σε εκτίμηση της βαθύτερης σχέσης της με την εποχή της - ανάλογα με το είδος της, την εμβέλειά της, την ιδεολογία που εκφράζει ή αντιστρατεύεται, τους περιορισμούς στους οποίους υπόκειται κτλ. - καθώς και της αισθητικής της, ιδιαίτερα αν πρόκειται για καλλιτεχνικό έργο.

Οι *επισκέψεις σε μουσεία και σε χώρους* με αρχαιολογικό και ιστορικό ενδιαφέρον είναι συμπλήρωμα της διδασκαλίας στην τάξη, που όχι μόνο διευκολύνει την εμπέδωση των γνώσεων μέσω της τοποθέτησής τους σε σαφέστερο πολιτισμικό πλαίσιο, αλλά και προάγει ουσιαστικά την κρίση του μαθητή μέσω της ενίσχυσης ή του μετριασμού των εντυπώσεων που έχει ήδη σχηματίσει καθώς και τη συνειδητοποίηση νέων πτυχών των ενδιαφερόντων του. Ιδιαίτερη σημασία έχει πάντως η κατάλληλη προετοιμασία τέτοιων επισκέψεων, με επιλογή των βασικών στόχων της επίσκεψης, χρήση εποπτικών μέσων ή και εισηγήσεις μαθητών ώστε να εξασφαλίζεται η συνοχή της ιστορικής γνώσης και η συνέχεια στη διδασκαλία.

Κατά τη χρησιμοποίηση όλων των μεθόδων είναι θεμιτή και σύμφωνη με τους σκοπούς διδασκαλίας της Ιστορίας η αναφορά και η σύνδεση των γεγονότων του παρελθόντος με εκείνα του παρόντος, με τους περιορισμούς που θέτει κάθε φορά η επιστημονική εγκυρότητα και μεθοδολογία.

Η αυτοσυνειδησία των μαθητών επίσης ενισχύεται με τη σταθερή αναφορά στα βασικά χαρακτηριστικά του λαού και του χώρου, θεωρού-

μενα σε συνάρτηση με αυτά άλλων λαών.

Κατά τη διδασκαλία είναι αυτονόητο ότι πρέπει να τονίζεται η διάσταση του χώρου και του χρόνου, που επιτρέπει στους μαθητές να εντάσσουν τα γεγονότα σε οργανικά σύνολα: ο χώρος αποτελεί καθοριστικό παράγοντα των δραστηριοτήτων και της τεχνολογίας των ανθρώπων και η σχέση του με το χαρακτήρα των πολιτισμών είναι ουσιαστική. Ο χρόνος, από την άλλη μεριά, επιτρέπει την οργάνωση και παρουσίαση των γεγονότων σε λογική ακολουθία. Με το θέμα του χρόνου σχετίζεται και αυτό της ιστορικής διάρκειας: Οι ιστορικές μεταβολές, για παράδειγμα, είναι ταχύτερες στην εποχή μας αλλά υπήρξαν αργές κατά τη διάρκεια της προϊστορίας ή της αρχαιότητας. Ο χρόνος ενός απλού συμβάντος είναι σύντομος, ο χρόνος των κοινωνικών αλλαγών στο πλαίσιο ενός πολιτισμού μακρύτερος και ο χρόνος των πολιτισμών πολύ μακρός. Τη σχέση του τόπου, του χρόνου, της ιστορικής διάρκειας και της δράσης πρέπει να επισημαίνει ιδιαίτερα ο διδάσκων κατά τη διδασκαλία.

Ακόμα, πρέπει να δίνεται έμφαση στη διευκρίνιση βασικών ιστορικών όρων (π.χ. κίνημα, εξέγερση, επανάσταση, παλινόρθωση, εξέλιξη, ακμή, παρακμή) καθώς και στην κατά το δυνατόν σαφή και ακριβή έκφραση των μαθητών. Τέλος, όπως καθίσταται σαφές και από τους σκοπούς και στόχους του Πλαισίου Προγράμματος Σπουδών, η παροχή έτοιμων γνώσεων και η απομνημόνευση θα πρέπει να περιορίζονται μέχρι του σημείου που επιτρέπουν την απρόσκοπτη ενεργοποίηση των μαθητών στην κατανόηση των ιστορικών προβλημάτων και την προαγωγή της κριτικής σκέψης.

3. Διδακτικές-Μαθησιακές δραστηριότητες

Το μάθημα της Ιστορίας, λόγω της ιδιομορφίας του, παρέχει αρκετές ευκαιρίες για πολλαπλές προσεγγίσεις της διδασκτέας ύλης με την ανάπτυξη ποικίλων δραστηριοτήτων. Οι δραστηριότητες αυτές εντάσσονται στη διαδικασία της διδασκαλίας και μπορεί να γίνονται μέσα ή έξω από το χώρο του σχολείου και να αφορούν συγκεκριμένη διδακτική ενότητα ή έναν αριθμό διδακτικών ενοτήτων, περιορισμένο ή ευρύτερο. Είναι αυτονόητο ότι κάθε δραστηριότητα σχεδιάζεται με βάση το περιεχόμενο της ύλης που διδάσκεται και αποσκοπεί στην παροχή ευκαιριών όχι μόνο για καλύτερη κατανόηση του περιεχομένου αλλά και για συσχετισμό και αξιοποίηση συναφών γνώσεων, ενδιαφερόντων, κλίσεων και δεξιοτήτων των μαθητών. Εκτός από το περιεχόμενο της διδασκόμενης ενότητας, σκόπιμο είναι να λαμβάνονται υπόψη τόσο οι διδακτικοί στόχοι όσο και η μέθοδος διδασκαλίας που έχει υιοθετηθεί, ώστε η επιλεγόμενη δραστηριότητα να μην είναι αποκομμένη από την υπόλοιπη διδακτική διαδικασία.

Πολλές από τις δραστηριότητες μπορεί να έχουν ως αφετηρία το διδασκόμενο μάθημα, είναι όμως δυνατόν να προωθούν τη διαθεματική

του προσέγγιση και έτσι να συνδέουν την Ιστορία με ζητήματα που πραγματεύονται άλλες επιστήμες ή με γεγονότα και καταστάσεις της καθημερινής ζωής. Οι δραστηριότητες μπορεί να είναι ατομικές ή ομαδικές και, εφόσον στοχεύουν στη βελτίωση της διδασκαλίας, παρέχουν και στοιχεία για την ανατροφοδότησή της. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι κατά την πραγματοποίησή τους επιχειρείται κατ' ανάγκην και αξιολόγηση των μαθητών, εφόσον είναι δυνατόν να απαιτούνται ικανότητες, κλίσεις και ενδιαφέροντα που ενδεχομένως δεν σχετίζονται με το μάθημα της Ιστορίας.

Οι παρακάτω προτεινόμενες δραστηριότητες χωρίζονται συμβατικά σε δύο κατηγορίες: στις δραστηριότητες που σχετίζονται άμεσα με τη διδασκαλία μιας ενότητας και δεν απαιτούν ειδική προετοιμασία, τουλάχιστον από τους μαθητές, και σ' αυτές που μπορεί να οργανωθούν είτε για ειδικές διδακτικές ενότητες (π.χ. μαθήματα τέχνης) είτε για ευρύτερη διδακτική ύλη και προϋποθέτουν ειδική προετοιμασία. Η καταγραφή που έχει γίνει, δεν περιορίζει τους διδάσκοντες, οι οποίοι μπορούν να επινοήσουν άλλες δραστηριότητες, ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών τους, τις ειδικές συνθήκες του σχολείου ή της περιοχής τους, ή ακόμα και τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα.

α. Δραστηριότητες χωρίς ειδική προετοιμασία των μαθητών

- Παρατήρηση και «ανάγνωση» ιστορικών χαρτών, χρονολογικών πινάκων και διαγραμμάτων.
- Παρατήρηση, «ανάγνωση» και ερμηνεία στατιστικών πινάκων.
- Καταγραφή όρων (ορολογίας) που είναι απαραίτητοι για την προσέγγιση ιστορικών προβλημάτων.
- Καταγραφή και ταξινόμηση ιστορικών γεγονότων και ενεργειών των ιστορικών προσώπων σύμφωνα με κάποιο κριτήριο (π.χ. χρόνου) και σύνταξη σχετικών πινάκων.
- Καταγραφή και ταξινόμηση στοιχείων ενός πολιτισμού σύμφωνα με κάποιο κριτήριο (π.χ. οικονομία).
- Καταγραφή, ταξινόμηση και σύγκριση στοιχείων διαφορετικών πολιτισμών ή διαφορετικών ιστορικών περιόδων.
- Καταγραφή και επιλογή κριτηρίων για την αξιολόγηση ενός ιστορικού γεγονότος.
- Διατύπωση απόψεων και αξιολογικών κρίσεων για τις πράξεις των δρώντων προσώπων. Οι αξιολογικές κρίσεις πρέπει να διατυπώνονται μόνο σε σχέση με την εξεταζόμενη δραστηριότητα του δρώντος προσώπου (π.χ. πολιτική απόφαση, στρατηγική κλπ) και να μην εκτρέπονται σε ηθικολογικές γενικότητες.
- Διατύπωση ερευνητικών ερωτημάτων για ιστορικά γεγονότα και καταστάσεις.
- Περιληπτική παρουσίαση γεγονότων και καταστάσεων.
- Παρατήρηση και «ανάγνωση» εικόνων και έργων τέχνης.
- Ανάγνωση και σχολιασμός κειμένων-ιστορικών πηγών.

- Ανάγνωση και σχολιασμός λογοτεχνικών κειμένων.
- Ανάγνωση και σχολιασμός άρθρων από εφημερίδες και περιοδικά, με θέματα που σχετίζονται προς τη διδασκόμενη ενότητα.
- Διατύπωση κρίσεων για την αξιοπιστία ιστορικών πηγών.
- Διατύπωση προβλημάτων και αναζήτηση λύσεων.
- Οργάνωση σχεδίου δράσης για τη διερεύνηση και την επίλυση προβλημάτων.
- Προσδιορισμός των κριτηρίων ή των προϋποθέσεων που απαιτούνται για την επίλυση συγκεκριμένων προβλημάτων.
- Διατύπωση συμπερασμάτων μετά από την προσπάθεια επίλυσης ιστορικών προβλημάτων.
- Αναγωγές στη σύγχρονη ιστορική πραγματικότητα.
- Προσπάθεια ερμηνείας των ιστορικών γεγονότων με αναγωγές σε θεωρίες και αρχές.

β. Δραστηριότητες με ειδική προετοιμασία

- Καταγραφή και κατηγοριοποίηση ιστορικών γεγονότων, πράξεων και καταστάσεων μιας ευρείας ιστορικής περιόδου.
- Καταγραφή πληροφοριών από πρόσωπα που έζησαν ένα σύγχρονο ιστορικό γεγονός.
- Καταγραφή και παρουσίαση λαογραφικών στοιχείων μιας περιοχής.
- Καταγραφή των ονομασιών διαφόρων περιοχών, οδών, πλατειών κ.λπ. σε συνάρτηση με ιστορικά γεγονότα ή εποχές.
- Παρουσίαση ενός σύγχρονου ιστορικού γεγονότος, με βάση τις πληροφορίες της προφορικής ιστορίας.
- Ανάλυση ατομικών ή ομαδικών ρόλων σχετικών με ιστορικά γεγονότα και καταστάσεις, βιωματική προσέγγιση.
- Δραματοποίηση ιστορικών γεγονότων ή καταστάσεων, θεατρικό παιχνίδι.
- Οργάνωση και πραγματοποίηση θεατρικής παράστασης με ιστορικό περιεχόμενο.
- Οργάνωση σχεδίου επίσκεψης σε αρχαιολογικούς χώρους ή μουσεία.
- Αξιοποίηση μουσειοσκευών για την προετοιμασία επισκέψεων σε μουσεία.
- Γραπτή έκθεση ιστορικών γεγονότων με τη μορφή χρονικού.
- Ανάπλαση ιστορικών γεγονότων με πρωτότυπο-λογοτεχνικό τρόπο.
- Κατασκευή χαρτών, σχεδίων και μοντέλων.
- Σύνταξη εφημερίδας ή φανταστικών ιστορικών εγγράφων.
- Ιστορική έρευνα σε χώρους ή αρχεία της περιοχής και εκπόνηση σύντομων ιστορικών μελετών.
- Οργάνωση εκθέσεων με ιστορικά θέματα.

Β. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

1. Μορφές αξιολόγησης

Η αξιολόγηση διακρίνεται σε **διαγνωστική, διαμορφωτική και α-θροιστική**. Η διαγνωστική και η αθροιστική αξιολόγηση συνδέονται με την ανάγκη ελέγχου του γνωστικού, κυρίως, επιπέδου των μαθητών, πριν και μετά τη διδασκαλία μιας ενότητας ή ενός συνόλου εννοιών, και σχετίζονται περισσότερο με τον έλεγχο του βαθμού επίτευξης των διδασκικών στόχων. Για το σκοπό αυτό μπορεί να ανατίθενται στους μαθητές δραστηριότητες ή συνθετικές εργασίες, οι οποίες αφενός συμβάλλουν στην ενεργητική μάθηση και αφετέρου βοηθούν στη διαπίστωση της ικανότητας του μαθητή να αξιοποιεί τις γνώσεις του για την επίλυση προβλημάτων. Οι διάφορες μορφές προφορικής και γραπτής εξέτασης μπορεί να εναλλάσσονται, προσαρμοσμένες στις απαιτήσεις των διδασκικών στόχων και του περιεχομένου κάθε ενότητας. Για τον έλεγχο της επίτευξης συναισθηματικών διδασκικών στόχων, προσφορότερη κρίνεται η μέθοδος της παρατήρησης των συμπεριφορών των μαθητών.

Η **διαμορφωτική** αξιολόγηση επιτρέπει στον εκπαιδευτικό να προβαίνει σε ενδεχόμενες τροποποιήσεις της διδασκικής του στρατηγικής και να προσφέρει συμπληρωματική βοήθεια στους μαθητές που έχουν ανάγκη, εξατομικεύοντας τις διδασκικές του ενέργειες. Η διαμορφωτική αξιολόγηση είναι ανάγκη να έχει διερευνητικό χαρακτήρα, ώστε οι μαθητές να έχουν την ευκαιρία να προσεγγίζουν την ιστορική πραγματικότητα με βάση τις εμπειρίες τους, τις νοητικές τους δομές και τις αντιλήψεις τους. Αυτό σημαίνει ότι η μαθησιακή διαδικασία πρέπει να ενθαρρύνεται μάλλον παρά να ελέγχεται, για να μπορέσει ο μαθητής να οδηγηθεί σε μια ενεργητική διαδικασία διερεύνησης των ιστορικών γεγονότων.

Με τη διαμορφωτική αξιολόγηση πρέπει να καταβάλλεται προσπάθεια εντοπισμού και καταγραφής των διεργασιών σύλληψης και ερμηνείας των ιστορικών γεγονότων, ώστε να ακολουθεί η παρέμβαση του διδάσκοντος και ενδεχομένως η τροποποίηση στις μεθόδους και τεχνικές διδασκαλίας. Με τον τρόπο αυτό η αξιολόγηση συμβάλλει στη βελτίωση της ποιότητας της διδασκαλίας και όχι μόνο στην καταγραφή των μετρήσιμων αποτελεσμάτων της.

2. Σκοποί και τεχνικές αξιολόγησης

Η αξιολόγηση, ως βασικό στοιχείο της διδασκικής διαδικασίας, αποτελεί κυρίως μέσο ανατροφοδότησης της διδασκαλίας, αφού πληροφορεί για την επιτυχία ή αποτυχία των ακολουθούμενων μεθόδων και την αποτελεσματικότητα των υιοθετούμενων στρατηγικών μάθησης και διδασκαλίας.

Η αξιολόγηση στοχεύει και στον έλεγχο της απόκτησης γνώσεων και

την ανάπτυξη δεξιοτήτων από μέρους των μαθητών. Με την αξιολόγηση επιδιώκεται να διαπιστωθεί όχι μόνο η έκταση αλλά και το βάθος των γνώσεων που αποκτά ο μαθητήςΧΧ δηλ. όχι μόνο τι γνωρίζει αλλά και κατά πόσο μπορεί να χρησιμοποιεί τις γνώσεις που απόκτησε, ώστε να είναι ικανός να ερμηνεύει γεγονότα ή φαινόμενα, να αξιολογεί καταστάσεις, να εξαγάγει συμπεράσματα, να προβαίνει στην επίλυση προβλημάτων κτλ.

Σε ό,τι αφορά τις τεχνικές αξιολόγησης των αποτελεσμάτων της διδασκαλίας μιας συγκεκριμένης ενότητας, αυτή μπορεί να γίνεται με ανάθεση εργασιών στους μαθητές, με ερωτήσεις, με φύλλα αξιολόγησης και άλλους τρόπους τους οποίους μπορεί να επινοήσει ο διδάσκων. Η αξιολόγηση για τη διαπίστωση της επίτευξης διδακτικών στόχων ευρύτερων εννοιήτων από τους μαθητές, μπορεί να γίνεται με τη μορφή γραπτών εξετάσεων, που θα περιλαμβάνουν ερωτήσεις (ανοιχτού ή κλειστού τύπου), τις οποίες συντάσσει ο διδάσκων με βάση το επίπεδο της τάξης και τους στόχους της διδασκαλίας.

Τα θέματα που θα δίνονται στους μαθητές, ανάλογα με το διατιθέμενο χρόνο για να απαντηθούν, θα πρέπει να προέρχονται από όλη την εξεταζόμενη ύλη, να περιλαμβάνουν διαφόρων τύπων ερωτήσεις, ώστε να ανιχνεύονται, με τον τρόπο αυτό, ποικίλες ικανότητες των μαθητών.

Σε κάθε περίπτωση πάντως δεν πρέπει η αξιολόγηση να εξελίσσεται σε αυτοσκοπό. Ο σκοπός των ποικίλων ερωτήσεων, ασκήσεων και άλλων δραστηριοτήτων είναι να υπηρετήσουν τη διδασκαλία του μαθήματος και όχι να την υποκαταστήσουν.

VI. Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΤΟ ΕΝΙΑΙΟ ΛΥΚΕΙΟ

- **Ο τρόπος εξέτασης του μαθήματος και στις τρεις τάξεις του Λυκείου καθορίζεται από το άρθρο 15 του 86/2001 Π.Δ (Φ.Ε.Κ 73 Α΄ /12-2-01) ως εξής:**

1. Η Ιστορία ως μάθημα Γενικής Παιδείας, Κατεύθυνσης και Επιλογής, καθώς και όλα τα ιστορικής φύσεως μαθήματα, που περιλαμβάνονται στα μαθήματα Κατευθύνσεων και στα μαθήματα Επιλογής: Κοινωνική και Πολιτική Οργάνωση στην Αρχαία Ελλάδα, Ιστορία Κοινωνικών Επιστημών, Ιστορία Επιστημών και Τεχνολογίας, Ιστορία της Τέχνης εξετάζονται με συνδυασμό ερωτήσεων, οι οποίες ταξινομούνται σε δύο ομάδες.
 - α) Στην πρώτη ομάδα περιλαμβάνονται δύο θέματα που μπορούν να αναλύονται σε ερωτήσεις με τις οποίες ελέγχονται οι ιστορικές γνώσεις των μαθητών (ιστορικές έννοιες, ιστορικά γεγονότα, χρονολογίες, δράση ιστορικών προσώπων, κοινωνικά, οικονομικά, πολιτικά και πολιτιστικά φαινόμενα, κτλ) και η κατανόησή τους.

- β) Στη δεύτερη ομάδα περιλαμβάνονται δύο (2) τουλάχιστον θέματα που απαιτούν σύνθεση ιστορικών γνώσεων και κριτική ικανότητα (αξιολογήσεις ιστορικών γεγονότων ή ιστορικών προσώπων, ανάλυση αιτιών ή συνθηκών που συντέλεσαν στη διαμόρφωση και εξέλιξη σημαντικών ιστορικών φαινομένων κτλ). Στην περίπτωση αυτή μπορούν να χρησιμοποιούνται και ερωτήσεις επεξεργασίας ιστορικού υλικού, το οποίο δίδεται στους μαθητές σε φωτοτυπία. Το υλικό αυτό αφορά γραπτές ιστορικές πηγές, εικαστικά έργα, χάρτες, διαγράμματα κτλ. που χρησιμοποιούνται ως αποδεικτικά στοιχεία ή ως μέσα άντλησης στοιχείων για την εξαγωγή ιστορικών συμπερασμάτων.
2. Η βαθμολογία κατανέμεται κατά 50% σε καθεμία από τις ομάδες αυτές και μπορεί να διαφοροποιείται ανάλογα με τη βαρύτητα των ερωτήσεων, η οποία καθορίζεται κατά τη διατύπωση των θεμάτων και ανακοινώνεται στους μαθητές γραπτώς.

VII. ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΤΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Κατά τη βαθμολόγηση της **πρώτης ομάδας** ερωτήσεων (έλεγχος γνώσης και κατανόησης ιστορικών εννοιών, γεγονότων και φαινομένων) πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα εξής:

- Η ακριβής σημασία των **ιστορικών όρων** (π.χ. *κάπηλος*, *θίασος*, *ευεργεσία*, *κοτζάμπασης*) συνδέεται αναπόσπαστα με τα ιστορικά συμφραζόμενά τους. Στις περιπτώσεις, επομένως, που ζητείται ορισμός ή προσδιορισμός του περιεχομένου μιας ιστορικής έννοιας αξιολογείται ο βαθμός στον οποίο ο εξεταζόμενος αντιλαμβάνεται το ακριβές περιεχόμενο της έννοιας αυτής στο συγκεκριμένο ιστορικό χρόνο και χώρο και δεν παρασύρεται από νεότερες σημασιολογικές εξελίξεις της. Στην περίπτωση που ο ζητούμενος ορισμός μιας έννοιας εμπεριέχεται στο σχολικό βιβλίο, δεν είναι απαραίτητη η ακριβής απομνημόνευσή του και η αυτολεξεί απόδοσή του από τους μαθητές. Ο εξεταζόμενος μπορεί να περιγράψει εμπειρικά το περιεχόμενο της έννοιας ή να δώσει σχετικά παραδείγματα, αρκεί να αποδεικνύει ότι αντιλαμβάνεται την ειδική σημασία της.
- Η αξιολόγηση της **ιστορικής γνώσης και κατανόησης** των ιστορικών γεγονότων, φαινομένων κτλ. εκ μέρους των μαθητών, σε όλες γενικά τις ερωτήσεις της πρώτης ομάδας γίνεται με κριτήρια την ακρίβεια, την πληρότητα και την ορθότητα των απαντήσεών τους επί συγκεκριμένων ερωτήσεων για ιστορικά πρόσωπα, γεγονότα, χρονολογίες και φαινόμενα. Οι απαντήσεις δεν βαθμολογούνται ανάλογα με το βαθμό στον οποίο αναπαράγουν επακριβώς το κείμενο του σχολικού βιβλίου αλλά με βάση την ουσιαστική ευστοχία του περιεχομένου τους.
- Στην περίπτωση που ζητείται **επιλογή ή ιεράρχηση** ιστορικών στοιχείων (βασικές θέσεις, χαρακτηριστικά, καινοτομίες, αιτίες, παράγοντες, συνέπειες κτλ.) βαθμολογείται η απάντηση όχι μόνο σε σχέση

με τη συμβατότητά της προς το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου αλλά και ως προς την ευστοχία της αιτιολόγησής της από την πλευρά του μαθητή. Μπορεί, επομένως, να γίνει αποδεκτή ως ορθή η εκτίμηση ή ιεράρχηση κάποιων ιστορικών δεδομένων η οποία διαφοροποιείται από το σχολικό βιβλίο αλλά αιτιολογείται επαρκώς από τον μαθητή. Για παράδειγμα, αν ο μαθητής κληθεί να ιεραρχήσει τους εκπροσώπους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού με βάση τη συμβολή τους στην προετοιμασία της εθνικής αφύπνισης, δεν είναι απαραίτητο να θεωρήσει ως *κορυφαίο* ανάμεσά τους ειδικά τον Ρήγα (επειδή τον χαρακτηρίζει έτσι το βιβλίο Ιστορίας Γενικής Παιδείας Β' Ενιαίου Λυκείου) ή τον Κοραή (επειδή τον χαρακτήριζε έτσι το βιβλίο Ιστορίας της Γ' και Δ' Δέσμης) αλλά όποιον θεωρεί ο ίδιος ως κορυφαίο (π.χ. τον Κοσμά τον Αιτωλό), υπό την προϋπόθεση ότι αιτιολογεί με ιστορική τεκμηρίωση την απάντησή του.

Κατά τη βαθμολόγηση της **δεύτερης ομάδας ερωτήσεων** είναι σκόπιμο να λαμβάνεται υπόψη ότι:

- Η **αξιολόγηση ιστορικών προσώπων ή γεγονότων** πρέπει να αιτιολογείται όσο το δυνατόν επαρκέστερα και να περιορίζεται αυστηρά στο ζητούμενο. Γενικόλογες και αόριστες αξιολογήσεις, οι οποίες δεν στηρίζονται σε συγκεκριμένη τεκμηρίωση, δεν πρέπει να βαθμολογούνται θετικά. Κατά την αιτιολόγηση της απάντησής του ο μαθητής μπορεί να αξιοποιεί τα παραθέματα και τις εικόνες του σχολικού βιβλίου αλλά και γνώσεις που δεν περιλαμβάνονται απαραίτητα σ' αυτό.
- Οι **αναλύσεις αιτίων, συνθηκών, παραγόντων, φαινομένων** κ.λπ. πρέπει να τεκμηριώνονται ιστορικά με βάση το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ή τις τυχόν επί πλέον ιστορικές γνώσεις των μαθητών, και να χαρακτηρίζονται από σαφήνεια. Δεν πρέπει να θεωρούνται ως θετικά στοιχεία κατά τη βαθμολόγηση η απεραντολογία και η νεφελώδης διατύπωση.
- Κατά τη βαθμολόγηση απαντήσεων **σε συνδυαστικές ερωτήσεις** αξιολογείται και ο βαθμός στον οποίο ο μαθητής έχει παραγάγει δικό του κείμενο, συνθέτοντας τις ιστορικές πληροφορίες που επιλέγει και δεν έχει καταφύγει σε απλή συρραφή χωρίων από το σχολικό βιβλίο.
- Κατά τη βαθμολόγηση απαντήσεων σε ερωτήσεις που απαιτούν **επεξεργασία ιστορικού υλικού (παραθεμάτων, εικόνων, διαγραμμάτων, χαρτών κτλ.)** αξιολογείται, ανάλογα με τη συγκεκριμένη κατά περίπτωση διατύπωση της ερώτησης, η ικανότητα του μαθητή:
 - ⇒ Να περιορίζει αυστηρά την απάντησή του σε όσα ζητεί η ερώτηση και να μην επεκτείνεται σε γενικόλογο συνολικό σχολιασμό ή παρουσίαση του περιεχομένου της «πηγής».
 - ⇒ Να αντιλαμβάνεται την ακριβή σημασία των ιστορικών όρων που περιέχει η «πηγή».

- ⇒ Να εντοπίζει τη ζητούμενη πληροφορία και να τη συγκρίνει με την αντίστοιχη πληροφορία του σχολικού βιβλίου ή άλλης «πηγής» που του δίνεται προς εξέταση.
 - ⇒ Να εντοπίζει τις ομοιότητες και τις διαφορές αφενός ανάμεσα στο περιεχόμενο και αφετέρου ανάμεσα στην οπτική δύο ή περισσότερων «πηγών».
 - ⇒ Να αναγνωρίζει το είδος της «πηγής» και να εντάσσει την πληροφορία της «πηγής» στα γενικότερα ιστορικά της συμφραζόμενα.
 - ⇒ Να συνοψίζει επιγραμματικά τις πληροφορίες που του ζητούνται.
 - ⇒ Να διατυπώνει σε δικό του αυτόνομο λόγο την πληροφορία που του δίνει η «πηγή».
 - ⇒ Να διακρίνει την ιστορική πληροφορία από το σχόλιο ή την ιστορική ερμηνεία που δίνει ο δημιουργός της «πηγής».
 - ⇒ Να συμπληρώνει, να υποστηρίζει ή να αντικρούει την επιχειρηματολογία της «πηγής» με βάση τις ιστορικές του γνώσεις.
 - ⇒ Να αναπτύσσει μια ιδέα ή άποψη που διατυπώνεται στην «πηγή», με βάση συγκεκριμένα κριτήρια.
 - ⇒ Να διατυπώνει λογικές υποθέσεις με βάση την ιστορική του γνώση σχετικά με τα κίνητρα και την αξιοπιστία του δημιουργού της.
 - ⇒ Να εξαγάγει και να διατυπώνει ιστορικά συμπεράσματα από το συσχετισμό των πληροφοριών διαφορετικών «πηγών».
 - ⇒ Να συνθέτει το περιεχόμενο δύο ή περισσότερων «πηγών».
- Ειδικότερα προκειμένου για ερωτήσεις οι οποίες εμπλέκουν αξιοποίηση **χαρτών** πρέπει να αξιολογείται επίσης:
- ⇒ Η ικανότητα κατανόησης του υπομνηματισμού του χάρτη
 - ⇒ Η ικανότητα εντοπισμού των διαφόρων γεωγραφικών χώρων για τους οποίους γίνεται λόγος στην ιστορική αφήγηση
 - ⇒ Η ικανότητα συνδυασμού γεωγραφικών δεδομένων και ιστορικών γεγονότων, φαινομένων κτ.λ.
 - ⇒ Η ικανότητα του εντοπισμού και της αναγνώρισης τυχόν πολιτικών, εθνικιστικών ή άλλων σκοπιμοτήτων που ενδέχεται να υπηρετεί ο χάρτης (προπαγανδιστική χρήση του χάρτη)
 - ⇒ Σε ό,τι αφορά ερωτήσεις που εμπλέκουν αξιοποίηση **εικόνων** αξιολογείται επί πλέον η ικανότητα του μαθητή
 - ⇒ Να παρατηρεί προσεκτικά το εικονιστικό υλικό και να διακρίνει ανάμεσα σε εικόνες διαφορετικού είδους (φωτογραφίες, εικαστικά έργα, γελοιογραφίες κτλ.).
 - ⇒ Να αξιοποιεί τα εικονιστικά στοιχεία, σε συνδυασμό με τα συνοδευτικά σχόλια των εικόνων, ώστε να διατυπώνει προσωπικά συμπεράσματα για τα ζητούμενα.